

2014-01-01

บันทึกจดหมายเหตุ : พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

พีรศรี โขวาทอง

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

โขวาทอง, พีรศรี (2014) "บันทึกจดหมายเหตุ : พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน," *Jamjuree Journal*: Vol. 16: Iss. 1, Article 3.

DOI: 10.58837/CHULA.JAMJUREE.16.1.6

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree/vol16/iss1/3>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Jamjuree Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์พัฒนกิจและนิสิตเก่าสัมพันธ์

สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ตั้งอยู่ในบริเวณสวนจิตรลดา อันเป็นพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมคางหมู ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของบริเวณพระราชวังดุสิต มีเนื้อที่ ๓๙๕ ไร่ นับเป็นส่วนหนึ่งของ สวนดุสิต ซึ่งมีพระราชวังดุสิตเป็นศูนย์กลาง มีการก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เพื่อพัฒนาพื้นที่ในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการสร้างวังพระราชทานพระราชโอรส ซึ่งเจริญพระชันษา สมควรมีวังที่ประทับเป็นส่วนพระองค์แล้ว โดยลำดับ เช่น วังบางขุนพรหม วังนางเลิ้ง พระตำหนักสวนปารุสกวัน เป็นต้น

สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารนั้น โปรดเกล้าฯพระราชทานที่ดินที่ถนนดวงตะวัน (ถนนศรีอยุธยา) ติดกับถนนเบญจมาศนอก (ถนนราชดำเนินนอก) เรียกว่า สวนจิตรลดา อยู่ติดกับพระตำหนักสวนปารุสกวัน ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ มีพระราชพิธีขึ้นพระตำหนักสวนจิตรลดาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙

ในรัชกาลถัดมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริ ทรงแลกที่ดินสวนจิตรลดาของพระองค์ กับที่ดินที่ท่าวาสุกรี ของสมเด็จพระอนุชาธิราชพระองค์นั้นจึงได้รวมที่ดินพระตำหนักสวนปารุสกวันและพระตำหนักจิตรลดาให้เป็นบริเวณเดียวกัน เรียกว่า วังปารุสกวัน

ในพ.ศ. ๒๔๕๕ รัชกาลที่ ๖ จึงมีพระราชดำริ ให้มี “ที่ระโหฐานขึ้นไว้สำหรับประทับสำราญพระราช

หฤทัย” โดยโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) เป็นแม่กอง สร้างสวนจิตรลดา แห่งใหม่ขึ้น ทางทิศตะวันออกของพระราชวังดุสิต เป็นที่ดินรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ทิศเหนือจรดถนนราชวิถี ทิศใต้จรดถนนศรีอยุธยา ตรงข้ามกับสนามม้านางเลิ้ง ทิศตะวันออกจรดถนนสวรรคโลก ตามแนวทางรถไฟสายนครราชสีมา ทิศตะวันตกจรดถนนพระรามที่ ๕ ตรงข้ามบริเวณเขาดินวนาและสนามเสือป่า

ผังบริเวณ

ลักษณะเด่นของการวางผังบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐานคือการวางอาคารและองค์ประกอบภูมิทัศน์ให้เกิดความเป็น “ที่ระโหฐาน” สูงสุด ตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ในระยะแรก พื้นที่ใช้สอยมีเพียงพระตำหนักที่ประทับ และอาคารบริวาร ได้แก่ ห้องเครื่องไทย ห้องเครื่องฝรั่ง และที่อยู่ทหารรักษาวัง เท่านั้น สถาปนิกได้กำหนดให้มีคูน้ำกว้างโดยรอบที่ดิน จากนั้นจึงวางอาคารพระตำหนักไว้เกือบกึ่งกลางที่ดิน ใกล้กับสระน้ำใหญ่รูปกลม อันเป็นศูนย์กลางของบริเวณสวนจิตรลดา มีถนนวงกลมล้อมรอบสระน้ำนี้เป็นชั้นๆ และมีถนนตัดเป็นเส้นรัศมีออกจากสระน้ำนี้ไปยังประตูทางเข้าทางทิศต่างๆ สันนิษฐานว่าในระยะแรกนั้นกำหนดให้มีประตูทางเข้า ๔ ประตู พระราชทานนามตามท้าวจตุโลกบาล ๔ ผู้รักษาเขาพระสุเมรุ ได้แก่ ประตูพระอินทร์อยู่ชม อยู่ทางทิศตะวันออก ตรงกับสถานีรถไฟหลวงสวนจิตรลดา ประตูพระยมอยู่คุ้ม อยู่ทางทิศใต้ เป็นประตูรอง ประตูพระวรมอยู่เจน อยู่ทางทิศตะวันตก ตรงกับแนวแกนกลางของพระที่นั่งอนันตสมาคม ใช้เป็นประตูทางเสด็จ และประตูพระกุเวรอยู่เฝ้า อยู่ทางทิศเหนือ เป็นทางเข้าบริวาร อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามิได้มีการสร้างประตูพระอินทร์อยู่ชมขึ้นแต่อย่างใด คงมีประตูเข้าบริเวณสวนจิตรลดาเพียงสามประตู เท่านั้น

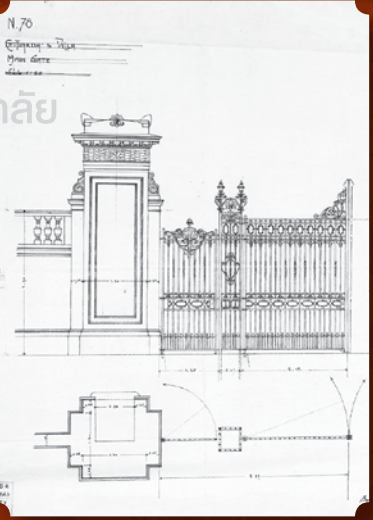
ตัวพระตำหนักเป็นอาคารสูงสองชั้น มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาปั้นหยามสมหลังคาจั่ว ตัวอาคารวางยาวรับลม โดยรวมแล้วมีลักษณะผังและรูปทรงอาคารที่ค่อนข้างเรียบง่าย สอดคล้องกับพระราชนิยม ดังที่หม่อมเจ้าพูนพิทยมัย ดิศกุล ทรงนิพนธ์ถึงพระราชอัยยาคัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นไว้ว่า “ทรงพอพระทัยที่จะเสด็จประทับอยู่ในที่เล็กๆ และเงียบๆ เช่นเดียวกับนัก

แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๗๕ แสดงบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

เขียนทั้งหลาย จึงโปรดให้สร้าง

พระตำหนักองค์นี้ขึ้นเพื่อ “เป็นที่สงัดสำหรับทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ ทั้งจะได้เป็นที่ซึ่งราชเสวกมีโอกาสดำทูลละอองธุลีพระบาทเป็นส่วนพระองค์ ไม่ใช่อย่างเสด็จออกท้องพระโรงเป็นการพิธี”

แบบประตูทางเข้า สวนจิตรลดา โดยนายช่างชาวอิตาเลียน

การก่อสร้างพระตำหนักมณฑลและนิสิตเก่าสัมพันธ์

การก่อสร้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเริ่มต้นขึ้นในวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชพิธีจัดการกลบับตรสมเพลิง ปักฝังพระตำหนักตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี “เวลาเช้า ๓ โมงกับ ๓๑ นาที ๑๘ วินาที เปนประณมฤกษ์ นายอยู่ นายมัน นายคง นายไชย จะได้กลับพื้นปดที่ปักฝังตามพระราชประเพณี” ต่อจากนั้น อีกราว ๔ เดือนต่อมา การก่อสร้างพระตำหนักก็ลุล่วงไป จนสามารถจัดการพระราชพิธีก่อพระฤกษ์พระตำหนักได้ ในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

เพียง ๓ เดือนหลังจากนั้น การก่อสร้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐานก็ลุล่วงไป จนมีการพระราชพิธีฤกษ์มงคล เอลิมพระตำหนักได้ ในวันที่ ๑๔ และวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ โดยในวันที่ ๑๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่

หัวเสด็จฯ ประทับรถพระที่นั่ง จากพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิตมายังพระตำหนักจิตรลดารโหฐานสวนจิตรลดา เจ้าพระยาอมราชกราบบังคมทูลเบิกข้าราชการเงินญวนกรมท้าวซ้าย ทูลเกล้าฯ ถวายกิมฮวยอังตัว และสิ่งของอื่นๆ ตามประเพณี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงนำข้าราชการหอพระสมดลจิระญาณทูลเกล้าฯ ถวายสมุดคำถวายไชยมงคลเป็นโคลงฉันท์ แต่งขึ้นในงานพระราชพิธีฤกษ์มงคลนี้

จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปยังห้องบรรณาคมทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นประธาน พระสงฆ์ ๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์ที่ห้องพระบรรทม ระหว่างนั้นโปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลให้แก่ข้าราชการผู้มีส่วนร่วมในการก่อสร้างและตกแต่งพระตำหนัก จบแล้วเสด็จฯ ยังห้องเสวย พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร แล้วโปรดเกล้าฯ ให้แจกหนังสือ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และหนังสือพระราชนิพนธ์ บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ ให้แก่ผู้ที่มีร่วมงานพระราชพิธีฤกษ์มงคล จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ยังพลับพลาโรงโขนหลวง ทอดพระเนตรละครดึกดำบรรพ์ ตอนทศกัณฐ์ลงสวน และตอนหนุมานถวายแหวน ซึ่งข้าราชการกรมโขนหลวงเล่นสนองพระเดชพระคุณ ครั้นถึงเวลาอันสมควรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินสู่ที่ทรงในท้องทรง เมื่อได้เวลาพระฤกษ์ ๓ ยาม ๑๗ นาที ๘ วินาที เสด็จเฉลิมพระแทนบรรทมตามพระราชประเพณี

รุ่งขึ้น วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ เวลาเช้า ๔ โมง เสด็จฯ ยังห้องบรรณาคม ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายภัตตาหาร แล้วโปรดฯ ให้พระสงฆ์ประณัโปรยทรายพระพุทธ

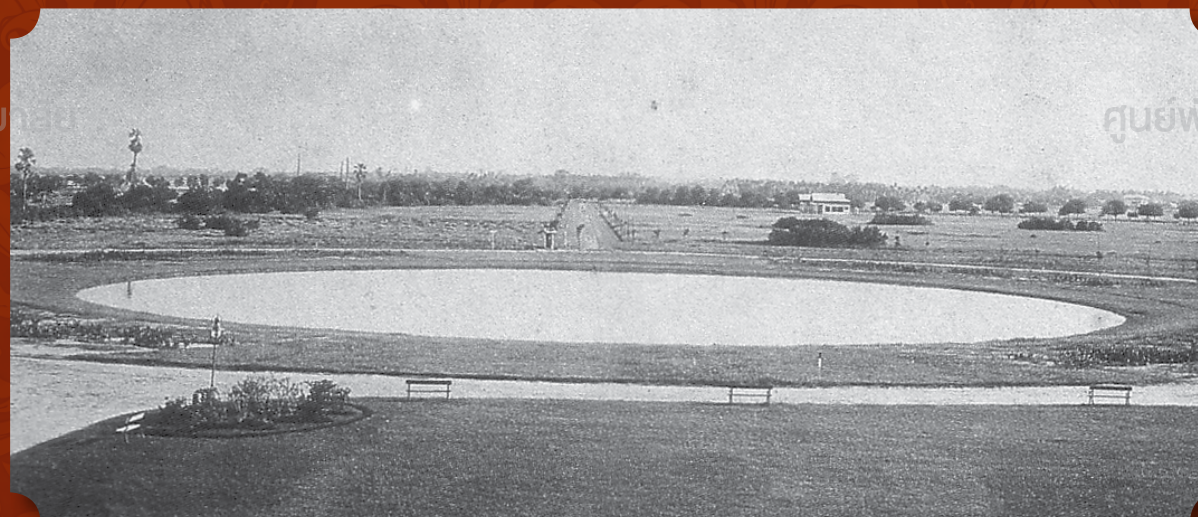
มนต์ในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เวลาบ่ายเจ้าพนักงานตั้งบายศรี แก้ว ทอง เงิน พรหมฉัตรเบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชแล้ว เป็นอันเสร็จการพระราชพิธี ในเวลากลางคืน โปรดเกล้าฯ ให้มีการรื่นเริงภายในราชสำนัก มีละคร พุดเรื่อง “จัดการรับเสด็จ” ร่วมแสดงโดยข้าราชการผู้ใหญ่ เช่น พระยาราชวัลลภานุศิษฐ์ (ออด ศุภมิตร) พระยาจักรปาณิศรศีลวิสุทธิ (ล่ออ ไกรฤกษ์) พระยาประเสริฐศุกกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์) และพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) เป็นต้น

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก สูงสองชั้น ตัวอาคารหลักมีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ทำมุขยื่นออกไปในด้านต่างๆ โดยรวมแล้วอาคารยาว ๕๖.๘๔ เมตร กว้าง ๒๑.๗๐ เมตร ชั้นล่างด้านทิศตะวันออกเป็นมุขทางเข้า มีที่เทียบรถพระที่นั่ง โถงทางเข้า และโถงบันไดหลัก กลางอาคารเป็นห้องเสวย ห้องรอเฝ้า มุขด้านตะวันตกเป็นห้องบรรณาคม ชั้นบนด้านทิศตะวันออกเป็นห้องนั่งเล่น มีเฉลียงลาดฟ้าเหนือที่เทียบรถพระที่นั่ง กลางอาคารเป็นห้องท้องพระโรง ส่วนด้านทิศตะวันตกเป็นมุขห้องพระบรรทม ห้องพระภุษา ห้องสรง และห้องทรงพระอักษร มีบันไดบริการด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผังอาคารโดยรวมเรียบง่าย ชัดเจน แยกบันไดทางเสด็จกับบันไดบริการเป็นสัดส่วนส่วนกัน มีทางเดินยาวตลอดแนวอาคาร ทั้ง

บริเวณสนามม้าวังเล้ง
มองเห็นสวนจิตรลดาอยู่เบื้องหลัง

บ่อน้ำใหญ่กลางบริเวณ
สวนจิตรลดา

พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเมื่อแรกสร้าง

ทิศใต้และทิศเหนือ เป็นกันสาดให้แก่อ่างต่างๆ ไปด้วยในตัว

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ออกแบบโดยนายช่างฝรั่งชาวอิตาลีคน ประจํากรมศุขาภิบาล ได้แก่ นายอัลเฟรโด ริกซซี (Alfredo Rigazzi) สถาปนิก และนายเอ. บี. สเปนโญ (A. B. Spigno) วิศวกร อาคารจึงมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิก ลัทธิวงองค์ประกอบอาคารให้เกิดความสมมาตร ลวดลายเครื่องตกแต่งสถาปัตยกรรมค่อนข้างน้อย ตามความนิยมของยุคสมัย องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นมีสองประการ ประการแรกคือการทำหลังคาจั่ว มุมหลังคาเอียงลาด และยื่นชายคาออกมาอย่างมากจากแนวหน้าบ้าน ประการที่สองคือการกรุผนังภายนอกด้วยอิฐหรือกระเบื้องดินเผา

ไม่เคลือบ (terracotta tiles) ให้เกิดผิวสัมผัสที่ดูไม่เรียบ มีกลิ่นอายของอาคารในชนบท (rustic) องค์ประกอบสถาปัตยกรรมทั้งสองประการนี้อาจสะท้อนความพยายามของนายริกซซี สถาปนิก ที่จะประยุกต์ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอีทรัสกัน (Etruscan Architecture) ในอาคารหลังนี้

อย่างไรก็ดี หลังจากการพระราชพิธีฉลองมงคล เถลิงพระตำหนักจิตรลดารโหฐานได้ลุล่วงไปแล้ว ก็ปรากฏว่าท้องพระบรรทมที่นายริกซซีออกแบบไว้นั้นยังไม่ “รโหฐาน” เพียงพอกับพระราชประสงค์ ในราว พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงโปรดฯ ให้ต่อเติมห้องพระบรรทมและห้องทรงพระอักษรใหม่ ซ้อนขึ้นไปเหนือห้องพระบรรทมเดิม ทำให้มุขพระตำหนักด้านตะวันตกกลายเป็นอาคารสูงสามชั้น ส่วนที่ต่อเติมนี้นั่งหลังคาปั้นหยา มีชายคายื่นยาวโดยรอบ ทั้งยังทำกันสาดรอบซ้อนกันเช่นนี้ จะพบอีกต่อมาในห้องพระโรงใหม่ วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ถนนพระอาทิตย์ (ราวพ.ศ. ๒๔๖๕) และหมู่อาคารในพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน (พ.ศ. ๒๔๖๗) ซึ่งออกแบบโดยสถาปนิกชาวอิตาลีคนกลุ่มเดียวกัน

พระตำหนักจิตรลดารโหฐานในสมัยต่อมา

นับตั้งแต่การเฉลิมพระตำหนักจิตรลดารโหฐานในพ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นต้นมา รัชกาลที่ ๖ ได้เสด็จประทับ ณ สวนจิตรลดาอยู่เป็นระยะๆ ในเวลาที่ประทับอยู่ในพระนคร ทั้งนี้ในช่วงปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับ ณ พระราชวังพญาไทเป็นหลัก พระตำหนักจิตรลดารโหฐานจึงลดบทบาทการเป็นที่ประทับลงไปบ้าง ดังปรากฏหลักฐานว่าโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็นที่พักของพระบรมวงศ์ชั้นสูงฝ่ายใน เช่น พระวรกัญญาพทาน พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี เป็นต้น

ต่อมาในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ผนวกสวนจิตรลดาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังดุสิต โดยมีพระราชรมติว่าพระตำหนักดังกล่าวมีหน้าที่ประดุจดั่งพระราชวังอยู่แล้ว

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดพื้นที่สวนจิตรลดาส่วนหนึ่งสร้างเป็นสนามกอล์ฟ เรียกว่า สนามกอล์ฟหลวงสวนจิตรลดา เป็นสนามกอล์ฟแห่งที่สามในพระนคร ปรากฏหลักฐานว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงกอล์ฟที่สนามกอล์ฟหลวงสวนจิตรลดาหลายครั้ง โดยมักเสด็จไปในเวลาเย็นประมาณ ๑๖.๓๐ – ๑๗.๐๐ นาฬิกา ทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้จัดการแข่งขันชิงถ้วยพระราชทาน ณ สนามกอล์ฟหลวงสวนจิตรลดาด้วยครั้งหนึ่ง ส่วนองค์พระตำหนักก็ยังคงรักษาไว้ และใช้เป็นที่พักในบางโอกาส

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระตำหนักจิตรลดารโหฐานได้ใช้เป็นที่พักของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จพระราชดำเนินนิวัติพระนครใน พ.ศ. ๒๔๘๑ พร้อมด้วยพระราชชนนีศรีสังวาลย์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช โดยทางรัฐบาลได้จัดพระตำหนักจิตรลดารโหฐานถวายเป็นที่ประทับตลอดเวลา ๒ เดือนเศษที่ประทับอยู่ในประเทศไทย คือระหว่างวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ถึงวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ หลังจากนั้นสวนจิตรลดาและพระตำหนักจิตรลดารโหฐานคงอยู่ในความดูแลของสำนักพระราชวังเรื่อยมา โดยระหว่างสงครามมหาเอเซียบูรพานั้นกองทัพกบได้ใช้บริเวณสวนจิตรลดาเป็นสถานที่ฝึกเสรีไทยก่อนส่งตัวไปปฏิบัติงานจริง และด้วยภาวะสงคราม ทำให้สภาพของอาคารสถานที่ต่างๆ ในสวนจิตรลดาทรุดโทรมลงไป

เมื่อสงครามมหาเอเซียบูรพา

ผ่านพ้นไป รัฐบาลในสมัยนั้นได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ให้เสด็จพระราชดำเนินนิวัติพระนคร โดยแต่เดิมมีกำหนดในราวเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ เพื่อจะได้ทรงประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลและเพื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตามโบราณราชประเพณี รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงกำหนดให้สำนักพระราชวังดำเนินการซ่อมแซมพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเพื่อใช้เป็นที่พักที่ประทับ ทว่าด้วยเหตุผลบางประการ การเสด็จฯ นิวัติพระนครได้เลื่อนออกไปโดยไม่มีกำหนด ทำให้โครงการซ่อมแซมปรับปรุงพระตำหนักที่สำนักพระราชวังได้หารือกรมศิลปากร

ไว้ ก็ชะลอไปพร้อมกัน จนในที่สุด เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ นิวัติพระนครในวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ รัฐบาลได้จัดให้เสด็จประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต แทนพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ซึ่งยังมีสภาพไม่พร้อมแก่การเป็นที่ประทับ

หลังจากนั้น ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ได้เสด็จฯ ยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อรักษาพระพลานามัยอยู่ระยะหนึ่ง จนวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา จิเสด็จนิวัติพระนครเป็นการถาวร โดยในครั้งนี้ได้

ใช้ทั้งพระที่นั่งอัมพรสถานและพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเป็นที่ประทับในพระนคร โดยคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นมีดำริให้ดำเนินการปรับปรุงพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเป็นที่ประทับที่งดงามทันสมัยสมพระเกียรติองค์พระประมุข โดยต่อเติมองค์พระตำหนักออกมาทางทิศตะวันตก การปรับปรุงพระตำหนักจิตรลดารโหฐานในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ นับแต่นั้นเป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมในบริเวณสวนจิตรลดาอีกหลายครั้ง เพื่อให้เป็นที่ประทับที่งดงามบริบูรณ์เหมาะสมแก่การประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ เช่น การสร้างโรงเรียนจิตรลดา

รโหฐานในช่วงนี้กินระยะเวลานานถึง ๕ ปี ประกอบด้วยการต่อเติมและแก้ไขหลายขั้นตอน ตลอดจนการสร้างอาคารประกอบอื่นๆ เพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ตลอดจนการเป็นที่ประทับอย่างถาวรขององค์พระประมุขของชาติ จนที่สุดจึงแล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการก่อสร้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐานในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

นับแต่นั้นเป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมในบริเวณสวนจิตรลดาอีกหลายครั้ง เพื่อให้เป็นที่ประทับที่งดงามบริบูรณ์เหมาะสมแก่การประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ เช่น การสร้างโรงเรียนจิตรลดา

เรือนต้น ศาลาดุสิตาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาคารสถานที่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน การเกษตร การชลประทาน การสาธารณสุข และการช่างแขนงต่างๆ ตลอดจนแนวพระราชดำรินในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ในการส่งเสริมศิลปาชีพ ได้แก่ นาข้าว ทดลอง ป่าไม้สาธิต ศูนย์เพาะเลี้ยงปลาในโรงเลี้ยงโคนม โรงนมผง โรงสีข้าวทดลอง ยุงฉาง โรงบดกลบ โรงหล่อเทียนหลวง โรงฝึกศิลปาชีพ ร้านจิตรลดา มูลนิธิชัยพัฒนา ฯลฯ อันเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว